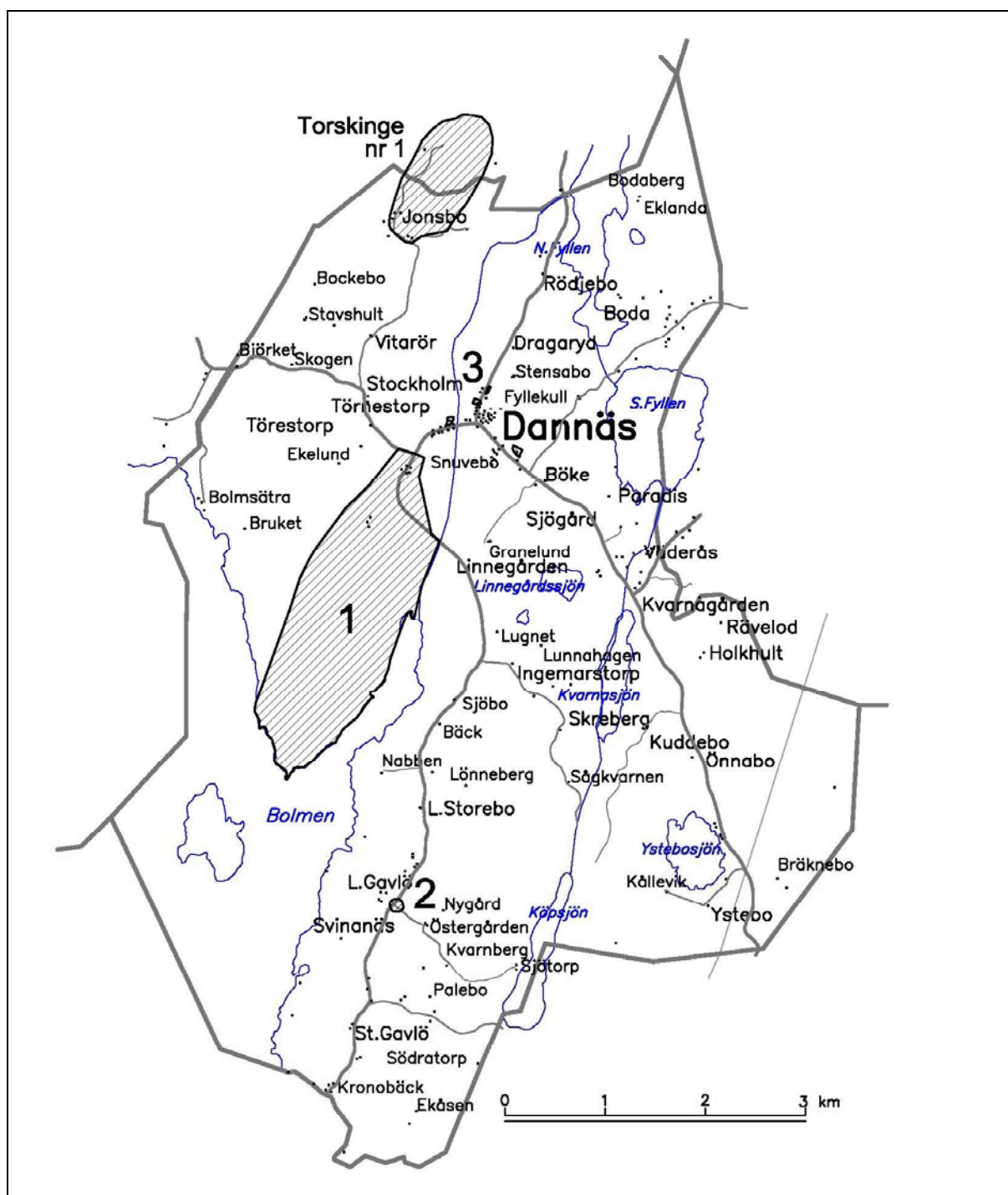

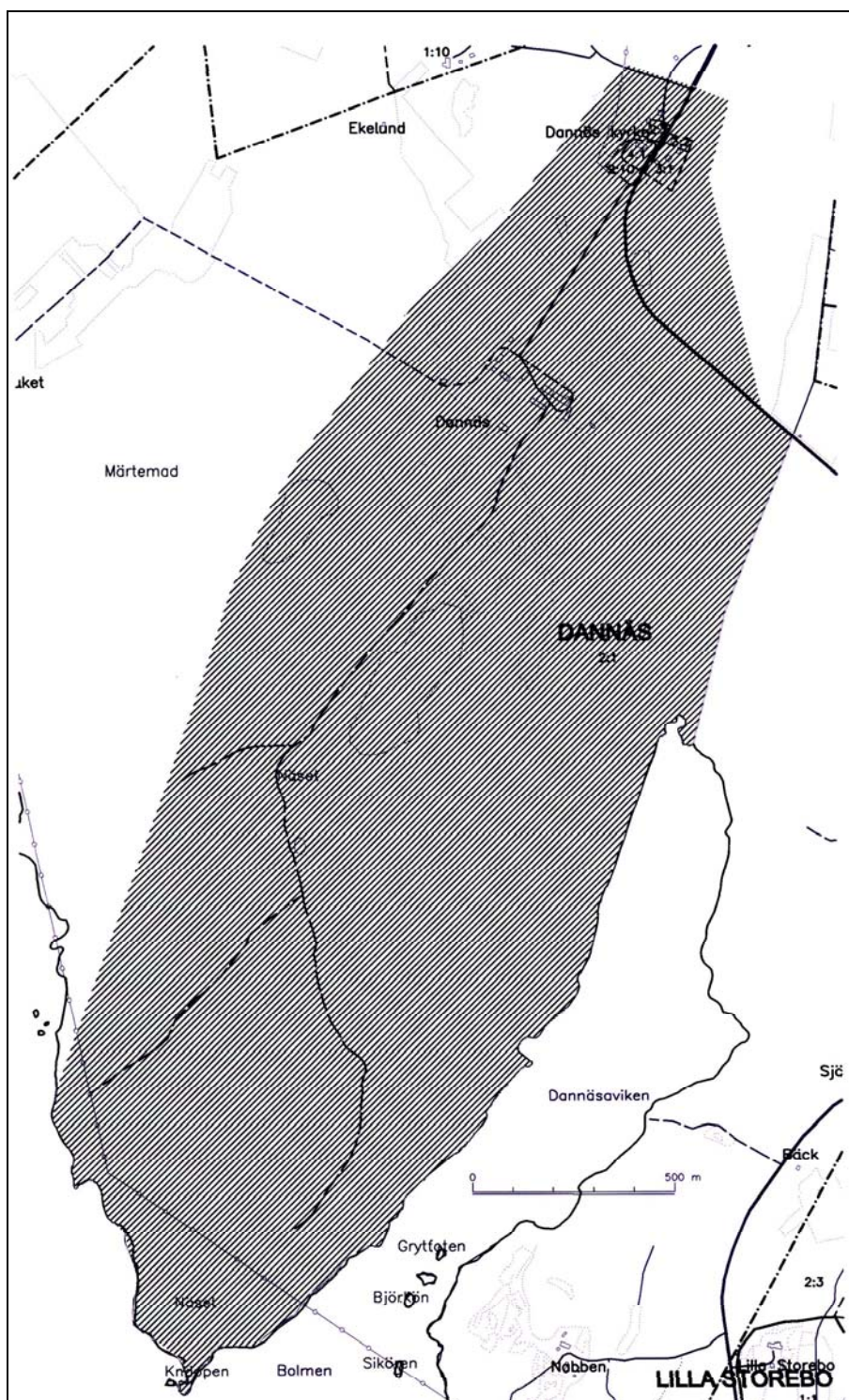
Värt att värna - Dannäs socken

Karta över Dannäs socken, med urval av objekt och miljöer.

Dannäs socken ligger i den sydvästra delen av Värnamo kommun, i Västbo härad. Dannäs gränisar i väster till sjön Bolmen. Jordbruket har varit den dominerande näringen, med bland annat storgodsdrift, knutet till Dannäs säteri. Dannäs har ca 250 invånare.

1 - Dannäs kyrkby och säteri

Dannäs utgör riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 5, Jönköpings län). Motivering för riksintressestatusen utgör herrgårdsmiljön kring Dannäs säteri, sockenkärnan med Bolmenbygdens äldsta kyrka samt den rika fornlämningsmiljön som tyder på en bebyggelsekontinuitet från yngre järnålder.

Dannäs socken omnämns i skrift redan 1350. Dannäs var en stor by, vilket även framträder i antalet och typen av fornlämningar. År 1358 bestod kyrkbyn av tio hela hemman, varav åtta var frälsehemman och två var kyrkohemman.

Dannäs kyrkby ligger en bit sydväst om den mer samlade bebyggelsen i Törnestorp. En central plats intar kyrkan (Dannäs 1:4) som till delar, långhusets murar åt söder och norr, stammar från 1200-talet. Detta innebär att den troligen är Bolmenbygdens äldsta kyrkobyggnad. Tornet byggdes 1813 och långhusets västra del byggdes om och till 1816. Fasaden har beige spritputs, långhuset är täckt med enkupigt rött tegel och tornet med falsad kopparplåt.

Dannäs kyrka (Dannäs 1:4)

I anslutning till kyrkan ligger kyrkogården. Liksom på flera andra kyrkogårdar har man placerat en del äldre gravstenar intill den södra långhusväggen. Här finns bland annat tvillingstenar från 1600-talets slut med stiliserade porträtt av de avlidna, timglas och kranier.

Tvillingstenar med stiliserade porträtt, timglas och kranier, på Dannäs kyrkogård (Dannäs 1:4)

Prästgården ligger inte i anslutning till kyrkan, utan i den norra delen av Törnestorp (Törnestorp 4:14).

Till ett sockencentrums offentliga funktioner hörde skolan. I Dannäs ligger de två skolbyggnaderna, uppförda 1881 respektive på 1950-talet (Dannäs 3:2) och lärarbostaden (Dannäs 3:1) mitt över vägen, öster om kyrkan. Båda skolbyggnaderna har fasader med faluröd locklistpanel. Före detta lärarbostaden från 1927 har fått en ny funktion som fritidshem. Även denna byggnad har en fasad med faluröd locklistpanel.

Dannäs skola och f d lärarbostaden (Dannäs 3:1)

Sockenmagasinet, en bit norr om kyrkan, tillhörde även det en sockenkärnas offentliga funktion. Det faluröda magasinet är knuttimrat i en våning.

Fornlämningarna mellan kyrkan och säteriet, från bronsålder till yngre järnålder, omfattar bland annat ett gravfält med rösen, stensättningar och högar (fornlämning nr 5).

Sydväst om kyrkan leder en tät allé fram till Dannäs säteri (Dannäs 2:1). Huvudbyggnaden uppfördes 1778. Byggnaden har ett brant, brutet tak med valmade gavelspetsar. Den flankeras av två timrade flyglar från 1800-talet. Locklistpanelen på dessa är målade med gråvit linoljefärg, medan huvudbyggnadens panel är faluröd. Det senare är lite ovanligt i sammanhanget, eftersom linoljefärg hade en högre status än slamfärg vid tiden för byggnadernas uppförande. Även flygelbyggnaderna har branta, brutna tak med valmade gavelspetsar. Till övriga byggnader hör ladugård och loge i skiftesverk och sten från 1880-talet, vagnslider, ett magasin i sten samt ett mindre bostadshus. En tornliknande värmecentral kom på plats 1966.

Dannäs säteri (Dannäs 2:1)

Landskapet kring säteriet är präglat av dess långa historia som frälseägd mark, där ett herrgårdslandskap vuxit fram under lång tid. Mot slutet av 1700-talet bestod godset av 18 mantal mark som brukades av 67 bönder och 29 torpare. Herrgårdslandskapet har lämnat spår efter sig i form av ett stort antal ädla lövträd, framför allt ekar och askar. Enligt en karta från 1804 låg ett lusthus på en höjd, ca 300 meter söder om säteriet. Detta var även platsen för det tidigare säteriet (fornlämning nr 15). I övrigt finns här fossila odlingsspår, dvs spår efter ett äldre åkerbruk i form av terrasskanter, åkerytor och odlingsrösen samt en stensatt brunn (fornlämning nr 91). Idag präglas åkermarken av stora blockformiga åkrar, till delar omgivna av vällagda stenmurar. På åkrarna odlas framförallt vall. De marker som inte lämpat sig för modernisering har idag övergått till hagmark, där rester efter äldre odling syns i form av terrasskanter och odlingsrösen. Inom hagmarken återfinns ett stort antal stora ekar och askar, men även hassel är vanligt förekommande.

I bokskogen söder om säteriet återfinns ett gravfält, troligen från äldre järnålder, bestående av ett kvadratisk röse, en treudd och tre runda stensättningar (fornlämning nr 4).

Byggnadsantikvarisk värdering

Dannäs utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 5, Jönköpings län). Uttryck för riksintresset; säteriet med ekonomibyggnader och allé, sockenkärnan med medeltidskyrka, skolbyggnader och sockenmagasin, fornlämningsmiljön, fossil åkermark. Gravfältet från äldre järnålder (fornlämning nr 5) utgör en fornlämning av riksintresse. Sammantaget motiverar detta högsta bevarandevärde.

Restriktivitet iaktas vid förändring av byggnader med ursprunglig karaktär. Gravfältet mellan kyrkan och säteriet är inte hävdad eller korrekt skyltat, trots att det ingår i fornvårdsplanen för Jönköpings län.

Tidigare utredningar

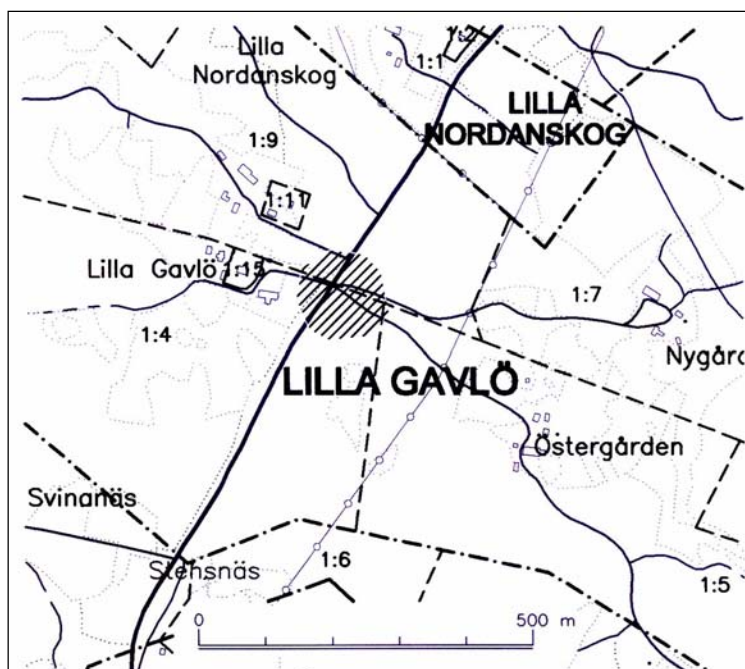
Objekt av länsintresse i Fysisk riksplanering (1973), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (område nr 6, 1984), Värnamo kommun.

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 243, 1992), Länsstyrelsen.

Kulturmiljövårdens riksintressen Jönköpings län (1996), Länsstyrelsen.

2 - Gavlö

Intill vägen vid Lilla Gavlö finns ett enkelt litet posthus, uppfört 1938 – 1939. Under det utdragna pulpettaget mot vägen finns ett mjölkbord, med mjölkproducenternas nummerplåtar på väggen ovanför. Posthuset har bl a haft funktion som poststation, mjölkhämtningsställe och var knutpunkt för godstransporter. Byggnaden renoverades 1986, av Dannäs hembygdsförening.

En äldre snickerifabrik, Sands Snickerier (Törnestorp 3:10), finns bevarad i byn. Invändigt är den ursprungliga maskinparken bevarad. Här har bl a tillverkats byggnadsdetaljer fram till omkring 1970. Snickeriet är uppfört i resvirke och har en faluröd locklistpanel.

Sands Snickeri i Törnestorp (Törnestorp 3:10)

Byns äldsta fastighet, Törnestorp 4:3, ligger mitt i byn. Manbyggnaden vänder mot söder en inglasad veranda med ovanligt spröjsverk och snickerier i vitt, rött och grönt. Byggnaden har lövsågerier under gavelröstena och korspröjsade fönster i övervåningen. Den timrade byggnaden med faluröd locklistpanel är uppförd vid 1800-talets mitt. Övriga byggnader på gården utgörs av en timrad undantagsstuga, också den från 1800-talets mitt, jordkällare och ladugård.

Manbyggnaden på Törnestorp 4:3

I den sydöstra delen av byn ligger Dannäs hembygdsgård, på ett fornlämningsområde bevuxet med enar och ekar. Här återfinns bl a en loftbod, troligen från 1700-talet, med svalgång längs ena långsidan och försedd med vällingklocka på ena gaveln. Boden är flyttad från Kuddebo.

Byggnadsantikvarisk värdering

Törnesticorps äldsta fastighet, Törnesticorp 4:3, utgör en fin bebyggelseenhet med manbyggnad, undantagsstuga och ekonomibyggnader. Manbyggnadens glasade veranda har ett ovanligt spröjsverk och fina lövsågerier. Byggnaden är i behov av underhåll. Till den värdefullare bebyggelsen hör Dannäs prästgård (Törnesticorp 4:14) och Sands Snickerier med bevarad äldre maskinutrustning (Törnesticorp 3:10). Det omgivande odlingslandskapet utgör en del av det äldre herrgårdskapet.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (19, 20, 21, 1984), Värnamo kommun.

Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län (1998), Länsstyrelsen.